

Autora:

Núria Segués

Llicenciada en sociologia

LES RELACIONS FRONTERERES ENTRE ANDORRA I FRANÇA

Abstract

Per tal de donar continuïtat a l'estudi sobre les relacions frontereres entre la comarca de l'Alt Urgell i el Principat d'Andorra (Margarit, 2012) s'han volgut estudiar les relacions a l'altra banda del país, entre França i Andorra. Les relacions frontereres entre aquests dos països, i més concretament entre el departament de l'Arieja i el Pas de la Casa, tenen les seves particularitats, que les diferencien de les que es donen a la frontera hispanoandorrana. En aquest article, l'objectiu es concreta en els tres apartats següents. En primer lloc es pretén descriure i explicar els possibles fenòmens i dinàmiques que es donen en zones frontereres; en segon lloc, a través de la triangulació de les dades obtingudes mitjançant la metodologia quantitativa (enquestes) i qualitativa (entrevistes semiestructurades i *focus group*), es mostra com aquestes relacions de frontera són percebudes i viscudes de manera diferent entre els actors mòbils frontereres. Finalment es presenten els resultats, que responen a les motivacions i necessitats d'aquestes mobilitats i intercanvis frontereres.

Paraules clau: frontera, mobilitat, intercanvis, necessitats

Introducció

Andorra ha mantingut des de sempre vincles i relacions amb França i Espanya. Aquests vincles han estat més o menys estrets en funció de l'època, de la zona i del context socioeconòmic dels tres Estats, així com de les relacions entre ells, que d'alguna manera han condicionat la quotidianitat de les respectives societats. Andorra, com a país de frontera –com molts altres petits estats europeus–, viu d'aquesta condició, i això implica que la seva lògica interna estigui estretament vinculada als països veïns. I, per tant, la situació demogràfica, política o econòmica, tant de França com d'Espanya, tindran una repercussió sobre el Principat d'Andorra.

Tal com es va veure en l'estudi sobre les relacions frontereres entre el Principat d'Andorra i l'Alt Urgell, la frontera és simplement un pas duaner, ja que la permeabilitat de la frontera

proporciona una gran fluïdesa de moviments, uns més predominants que d'altres. En la primera part de l'estudi sobre les relacions entre Andorra i Alt Urgell es van confirmar uns moviments concrets vinculats al món laboral, al comerç, a les xarxes de parentesc i amistats, formació i oci. L'objectiu d'aquest estudi és semblant. Partint del context socioeconòmic i històric d'Andorra, i de les condicions que se'n deriven, es vol constatar quina dinàmica dels moviments entre Andorra i França es dona en funció del moment històric.

En aquest article només s'esmentarà una quarta part de tota la recerca duta a terme, i es tractarà exclusivament el tema de les relacions estrictament frontereres que es donen en la zona d'influència 1, corresponent al departament de l'Arieja i el Pas de la Casa, tot desenvolupant els moviments existents, i de manera més extensa dos dels principals vincles frontereres, d'una banda un dels més massificats, i d'altra banda, un de més insòlit.

Les preguntes que fonamenten aquesta part de l'estudi, i que són centrals en aquest article, són: Què entenem per relació fronterera? Què caracteritza les relacions frontereres? Com són aquestes relacions i vincles? Quins són els factors que motiven aquestes mobilitats, i quines necessitats hi ha al darrere? Les respostes a aquestes preguntes es tractaran al llarg d'aquest article amb l'objectiu fonamental de donar explicació a les dinàmiques vigents avui.

Conceptualització

Per tal d'abordar la temàtica de manera encertada, primerament cal tractar, i per tant delimitar, els conceptes de mobilitat i de frontera, ja que es consideren necessaris per entendre la complexitat de la qüestió.

Les mobilitats són realitats quotidianes, considerades com un fenomen geogràfic, però també social. John Urry (2000), quan parla de mobilitat, fa referència als fluxos de persones a l'interior de cada societat i alhora a l'exterior d'aquestes, i també als lligams existents entre aquests fluxos i les seves

motivacions. Urry esmenta una sèrie de trets característics de les mobilitats, i és que aquestes sovint són desiguals, heterogènies i, sobretot, imprevisibles. D'una banda, no es coneix del cert on comencen i acaben, es tracta simplement d'un moviment. Els fluxos estan canalitzats al llarg dels paisatges o territoris. Se'ls atribueix la característica de ser relacionals en el sentit que contribueixen a la relació entre diferents espais. A més a més, es desplacen cap a una direcció concreta, a una velocitat determinada i amb una determinada freqüència, que pot ser molt variable segons el motiu.

Cal tenir en compte que hi ha fets econòmics, polítics o socials, entre d'altres, que potencien o bé, al contrari, atenuen els fluxos i per tant tenen una repercussió directa en la societat mateixa. Aquests fluxos derivats de les mobilitats produeixen i reproduïxen la vida social i les formes culturals. Les formes culturals, enteses com a pràctiques i hàbits culturals, són per elles mateixes mòbils, ja que parteixen d'una diversitat de perfils. A través de les mobilitats dels individus es constitueixen, doncs, la vida social i la identitat social, que es formen i es reformen de manera recursiva. Les mobilitats augmenten exponencialment arreu d'Europa i a Occident a partir de l'època fordista i postfordista, coincidint amb el desenvolupament de les xarxes de transport i comunicació. Aquest fet ha permès desenvolupar nous esquemes de la vida social més dinàmics, anteposant-se al sedentarisme i l'estaticisme. Es donen relacions socials en forma de migracions, comunicacions, deslocalitzacions, viatges, estudis internacionals, etc.. Això ha tingut unes conseqüències socials, ja que s'han reconfigurat determinats hàbits i formes de viure totalment vinculats a l'expansió de l'automòbil, que han transformat la visió del temps, de l'espai i de la velocitat, i d'aquesta manera s'han reorganitzat les ciutats i les relacions a l'interior d'aquestes ciutats. L'ús de l'automòbil no es redueix exclusivament a un transport, sinó que es converteix en un estil de vida. Es dona un important increment de les mobilitats quotidianes, que té com a resultat un augment dels quilòmetres recorreguts per qualsevol individu.

Pel que fa al concepte de frontera, és essencial entendre'l en les seves múltiples i variades dimensions. Quan es parla de frontera es fa referència, doncs, a la línia convencional que marca el límit d'un territori. Les fronteres poden ser delimitades de manera física (murs), però habitualment el límit és intangible i es fa mitjançant l'acord dels Estats implicats. Cal realçar que el fenomen de la globalització ha alterat el concepte de frontera. Fins i tot alguns autors han passat de parlar de frontera com a tal (una línia que marca els límits

del territori), a un concepte més ampli, definit com a zones frontereres, en què es tenen en compte diversos segments territorials, o bé com a regions frontereres, que engloben una regió. Aquesta permutació dóna lloc a una permeabilitat de les fronteres, atès que els processos globalitzadors sobrepassen les fronteres nacionals, i les relacions transfrontereres es recolzen en projectes de cooperació fronterera. Es pot parlar d'unes antigues àrees de divisió i separació que regien la frontera, i actualment reflecteixen zones d'integració i desenvolupament. D'aquesta manera, en aquest context de globalització i liberalització del comerç, les dinàmiques entre països han viscut un gran canvi, i per tant s'han transformat els fluxos d'un Estat a un altre, cosa que ha donat peu a una nova realitat social.

Davant d'aquests nous escenaris, sorgeixen noves necessitats que cal abordar mitjançant projectes de cooperació fronterera entre Estats, de manera que es permeti un desenvolupament de la zona, i per tant una integració fronterera. Perquè es doni una situació com aquesta es necessiten una sèrie d'elements. El desenvolupament de les zones i la interacció entre elles són dos factors necessaris i indispensables perquè hi hagi una situació òptima. És a dir, l'una sense l'altra no poden existir, ja que van íntimament lligades. El desenvolupament fronterer és un requisit imprescindible.

Les relacions frontereres amb el país veí al llarg dels anys i la creació del Pas de la Casa

La situació d'Andorra enmig dels Pirineus, envoltada per França i Espanya, ha generat relacions i intercanvis amb els dos països des de sempre. Cal destacar que les relacions poden ser més o menys fluides en determinades zones. En aquells punts en què existeix un intercanvi important, sigui de mercaderies, de serveis o de persones, la presència de la frontera es dilueix i deixa pas a una continuïtat de terreny i comunitat.

La muntanya francoandorrana va ser durant molts anys una zona de transhumància, ja que era una zona dedicada a l'activitat agropecuària. Moltes de les relacions d'aquells temps s'expliquen per totes les activitats que es feien a banda i banda de la muntanya, i per les activitats relacionades amb els pasturatges. La vall de Vic-de-Sòç, entre els segles XVIII i XIX, es va dedicar principalment a la metal·lúrgia, fins a conver-

tir-se en una zona industrial. Aquesta vall, molt poblada en aquells moments, tenia una relació regular tant amb l'Arieja com amb el Coserans, el Pallars i Andorra. Però ja des del neolític els intercanvis eren destacats. Al llarg de tots aquests segles, els acords eren una realitat quotidiana; es firmaven tractats referents als censos i a drets d'herbes, a drets i condicions de les pastures i als límits dels terrenys que s'establien a banda i banda de la frontera, cosa que permetia vetllar per una relació de pau entre comunitats camperoles. Fins al 1659, coincidint amb el tractat dels Pirineus, no s'estableix la frontera política entre territoris. A partir de les revolucions industrials, i més concretament amb la Revolució francesa de l'any 1789, es modifiquen dràsticament les relacions entre les valls frontereres, cosa que dona lloc a una sèrie de canvis quant al sistema fiscal francès, a la imposició de noves taxes, i a les estructures de solidaritat. Arran d'això s'estableix una dissidència en zones determinades dels Pirineus en què destaca la permanència del bandatge i el contraban, i paral·lelament la frontera continua sent una zona d'intercanvis entre vessants. Pel que fa als intercanvis i activitats comercials per ports entre França i Andorra (també amb Espanya), ja es practicaven des de l'edat mitjana i es van anar desenvolupant constantment. Al segle XIX, els venedors andorrans, francesos i espanyols creuaven les pastures i muntanyes per anar als mercats transfronterers i intercanviar productes. En aquella època, per l'absència de duana, el comerç era totalment lliure. Andorra exportava principalment mineral de ferro de Ransol, a més d'intercanvis d'altres productes com els teixits, la llana, el tabac o la cera. El contraban, una característica de la zona fronterera, s'estén de manera important a causa de la dificultat de controlar les zones.

La frontera ha estat sempre un punt de trobada, una zona de contacte, ja que a partir d'aquests espais es generaven unes relacions comercials i humanes que resultaven d'una lògica pastoral. Per a aquests pobladors, la frontera, definida com una línia de separació, no existia. Ans al contrari, era un punt d'intercanvi en tota regla. Tot i això, la dificultat d'accedir-hi en funció de l'època de l'any era elevada, a causa del relleu geogràfic. Però la frontera política mai no ha estat un obstacle per als intercanvis entre països veïns, i s'ha considerat els Pirineus un territori continu i totalment permeable. I amb el pas dels anys, més s'atenua la línia fronterera física, atès que milloren les vies d'accés i les comunicacions.

Així doncs, les relacions entre Andorra i els estats veïns s'han modificat al llarg del temps. Durant l'edat moderna (1512-1793),

entesa com l'època en què es constitueixen els Estats, Andorra es queda al marge dels veïns, tot i que ha de negociar amb les respectives autoritats per tal d'aconseguir el manteniment de les franquícies i dels privilegis seculars. En un primer moment, les activitats econòmiques estaven orientades exclusivament a les pastures, a la transhumància, eren relacions més de caire intermuntanyenc, i més a finals d'època s'estenia a la indústria tèxtil i del ferro. D'altra banda, a partir del segle XX s'abandonen parcialment les activitats primàries i s'aposta pel desenvolupament econòmic basat en el comerç i el turisme.

És a partir d'aleshores que comença la transformació econòmica a Andorra, que passa d'una societat basada en la ramaderia i l'agricultura a una societat basada en el comerç i les activitats turístiques. El desenvolupament del comerç i l'hostaleria ha generat un important creixement econòmic i una urbanització massiva de les valls andorranes. El sistema econòmic del Principat s'explica per tres factors principals: pel fet de ser un microestat, un país de frontera i un país de muntanya. Es diu també que Andorra viu de la frontera, perquè d'una manera o d'una altra, el comerciant, l'hotelier, el cuiner, el metge, el caixer, el dependent, l'advocada... viuen de la gent que freqüenta el país. Per tant, cal tenir-ho en compte, ja que el seu desenvolupament i creixement econòmic gira al voltant d'aquest element. La situació del Principat fa que aquest sigui un país de frontera i aquesta es tradueix en un recurs econòmic.

La funció que té la frontera andorrana és dur a terme, ja sigui per entrar o per sortir del Principat, controls fronterers. Cal passar per un control duaner, tant del cantó francès com de l'espanyol. En entrar al país, el control és més exhaustiu pel que fa a la identificació de persones estrangeres que entren, contràriament a la sortida, on el control se centra en el transport de mercaderies. El poder de la frontera, com a valor estructural i estratègic, imposa límits, però alhora possibilita oportunitats. Suposa un límit en el sentit que impedeix desenvolupar determinades activitats, ja que la dependència de les relacions amb els països veïns limita les actuacions del Principat. Ha calgut negociar una sèrie d'acords i tractats com ara els contingents de ramat, les franquícies aranzelàries, els terminis d'estada en territoris estrangers, entre d'altres... D'altra banda, les oportunitats sorgeixen de l'avantatge que representa ser un país de frontera, ja que aquest és un element estratègic clau, característic entre els microestats. I, a més, és un recurs i un mitjà de vida, atès que el desenvolupament de les activitats econòmiques vinculades a la inexistència d'impostos i de baixes taxes afavoreix el creixement del país.

Un canvi important, que va marcar l'accés al país, és la construcció de les carreteres. En un país de muntanya com Andorra, la xarxa viària és un factor de primer ordre, ja que es requereix que l'accés sigui viable per tal d'assegurar la subsistència. Això no obstant, la xarxa viària no és tan òptima com hauria de ser, i això ha estat un gran problema, encara avui, de la societat andorrana.

De la mateixa manera cal fer èmfasi en el desenvolupament del Pas de la Casa, molt característic, ja que en part va marcar el futur del país. Aquest era un lloc aïllat, en els seus inicis, que amb el temps ha anat tenint un accés més fàcil, fins al punt que s'hi estableix una població, que l'any 2013 és de 2.412 persones. Actualment, un percentatge elevat d'aquesta població és estranger, majoritàriament de nacionalitat francesa, un 28% de la població del Pas de la Casa. El poble es va començar a urbanitzar l'any 1946, a partir d'un grup de persones exiliades vingudes de Catalunya, i va créixer de manera desordenada. Aquest fet és característic dels pobles que formen noves fronteres, on hi arriba població de tot tipus i s'hi instal·la sense miraments. Als inicis, amb tan sols un parell de refugis i barraques, era un lloc de pas per als pagesos i ramaders, i amb el temps, pels volts de la Segona Guerra Mundial, es va convertir en un indret de

trànsit de mercaderies entre França i Espanya, i en un mercat d'intercanvi de productes de primera necessitat. El creixement del Pas de la Casa deriva de l'activitat comercial, ja que s'havien de cobrir necessitats d'allotjament i alimentació de les persones que eren acollides o s'instal·laven al poble. Coincidint amb la Segona Guerra Mundial, a França hi havia una manca de productes alimentaris i tèxtils, i Andorra va establir-se com a zona franca, ja que es proveïa de productes que eren escassos a França i a Espanya. Per tant, el Pas de la Casa donava aquest servei de trànsit de mercaderies d'Espanya cap a França passant per Andorra, mitjançant la carretera construïda que lligava Soldeu amb França tot passant pel port d'Envalira. L'arribada de francesos va augmentar gràcies a l'anul·lació del requisit del visat per part de França, el 1954. Això va tenir influència en el creixement del nucli del Pas de la Casa. Va ser una oportunitat per a la frontera com a mitjà de vida, on els pagesos podien passar els seus ramats de bestiar des d'Espanya o des de França.

Un factor desencadenant de la visita massiva de turistes va ser l'oferta comercial i d'oci, essent el principal atractiu turístic. L'entrada de turistes a la frontera francesa –com també a l'espanyola– es va anar incrementant any rere any. El 1947 es van registrar 1.591 persones travessant la frontera francoandorrana, i un any més tard n'entraven el doble: 3.000. El 1949 es registraven 26.000 turistes, i el 1950 la xifra pujava a 121.750 persones. L'entrada de persones estava àmpliament condicionada a les restriccions que posava França a l'hora d'accedir al Principat. Entre el 1945 i el 1953, per exemple, l'entrada a Andorra era molt limitada, ja que es requeria un sal·conduit per accedir-hi, i posteriorment es demanava passaport i visat. Això va repercutir en una disminució notable de les vendes. Amb tot, la situació es va recuperar l'any següent, un cop s'anul·là la restricció de presentar el visat a la frontera, a diferència dels espanyols, que havien de presentar el passaport o un passi especial que proporcionava el Govern Civil de Lleida. És a partir d'aleshores que s'expandeix el comerç al Pas de la Casa gràcies als compradors francesos que vénen cada cop més, i alhora coincideix amb la instal·lació d'una pista d'esquí que atreu un altre tipus de turisme.

Així doncs, amb el pas dels anys, el Pas de la Casa ha fet un canvi radical. Van anar desapareixent les petjades dels primers pobladors per donar lloc a un nucli urbà constituït per edificis, botigues, comerços, gasolineres, hotels i restaurants; en definitiva, un espai dedicat al turisme comercial i d'oci. És a partir de la dècada dels seixanta que el Pas s'amplia i adop-

ta noves maneres d'organitzar-se. És a dir, apareixen nous criteris i noves normes d'urbanització i construcció, l'especulació agafa força, i per tant es reproduïx un nou estil de vida amb una lògica mercantil i especulativa, que alguns autors com Dolors Comas comparen al *far west* dels Estats Units. Es dispara un boom turístic coincidint amb el boom de la construcció. Se'n podria dir edat d'or: increment del turisme de comerç, consolidació del turisme associat als esports d'hivern, guanys elevats. Els horaris comercials estaven completament adaptats a la massa turística, les nits d'estiu els comerços estaven oberts fins ben entrada la matinada. Això reflecteix el canvi de mentalitat entre la vida pagesa dels inicis del Pas de la Casa i un nou estil de vida que segueix una lògica eminentment mercantil.

La composició demogràfica del Pas de la Casa i els usos lingüístics dels seus habitants són molt diferents de la resta del país. Per exemple, abans de l'adopció de l'euro com a moneda oficial, al Pas de la Casa estava totalment normalitzat pagar en francs francesos. El sentiment d'identitat i pertinença andorrana hi és poc present. Dolors Comas explica en el seu llibre que la segmentació social per lloc d'origen és molt important, i que el problema d'integració és més important entre els habitants de nacionalitat francesa, molts dels quals consideren el Pas de la Casa com un poble francès i no andorrà; molt pocs parlen català, un indicador clar del seu baix nivell d'integració social i cultural en aquest nucli.

Metodologia

Per donar resposta al nostre objecte d'estudi s'han utilitzat diverses tècniques d'investigació. Hem aplicat la triangulació metodològica, combinant la metodologia quantitativa i qualitativa per tal de contrastar i reforçar resultats.

En un primer moment, la recerca teòrica ha estat la principal eina per recopilar informació sobre aquesta qüestió, delimitar-la i alhora elaborar un marc teòric i contextual per descriure la situació en si i històricament i per configurar una sèrie de dades demogràfiques de les poblacions implicades (Principat d'Andorra i departament de l'Arieja).

En una segona fase s'han utilitzat dades quantitatives extretes de l'Observatori del primer semestre del 2012 (CRES), en què es recullen una sèrie de dades sobre els moviments fronterers d'Andorra cap a França, que hem aprofitat per elab-

borar perfils d'andorrans o residents amb lligams al país veí. Alhora s'ha comparat amb les dades dels moviments fronterers entre Andorra i l'Alt Urgell. D'altra banda, mitjançant les enquestes realitzades a les fronteres,¹ en aquest cas a la frontera francoandorrana, s'han pogut quantificar les persones procedents de França que vénen al Principat amb un clar motiu turístic i comercial, i se n'ha elaborat un perfil.

Un cop finalitzada aquesta fase, l'aproximació qualitativa ens ha permès anar més enllà de la simple quantificació dels desplaçaments, prenent esbrinar-ne el sentit i la lògica, i els efectes que generen determinades mobilitats. La metodologia qualitativa ens ha permès apropar-nos al fenomen de manera més subjectiva. Per això s'han utilitzat dues tècniques. D'una banda, l'entrevista semiestructurada, que consisteix a entrevistar una sèrie d'agents i informadors tot seguint un guió flexible, per poder copsar les seves percepcions, opinions i interpretacions pel que fa a les relacions entre Andorra i França. D'acord amb les hipòtesis d'estudi, s'han elaborat nou perfils diferents que s'han considerat portadors d'un discurs diferenciat en funció de la seva situació. D'una banda es destaquen aquells informadors qualificats que poden fer una aproximació a la realitat a través del seu recorregut professional i polític, seguit del col·lectiu dels treballadors fronterers i residents o exresidents al Pas de la Casa, els immigrants francesos instal·lats al país, i també els portuguesos. Els emigrants andorrans a França formen un altre col·lectiu interessant, solen ser persones que van ser escolaritzades al sistema educatiu francès i que per tant han tingut una trajectòria influenciada per la cultura francesa. També s'han tingut en compte els andorrans i residents que, d'un costat, mai han tingut cap lligam amb França, i, de l'altre, en algun moment determinat de la seva vida emprenen un vincle amb el país veí. El *focus group* ha permès dialogar sobre les diverses opinions des de l'experiència del subjecte, aprofitant la interacció espontània entre els membres que hi participen. Aquesta tècnica s'ha practicat en dues sessions amb un grup de joves universitaris, tant a França com a Espanya.

Anàlisi dels resultats

Els resultats d'aquest treball de camp s'han analitzat mitjançant la tècnica de l'anàlisi de contingut. En l'anàlisi de les entrevistes s'ha volgut posar de manifest la percepció de cada actor respecte a les relacions frontereres i com les viu, ja que, com explicarem a continuació, en funció de la po-

1. Enquesta realitzada des del 2010 als vehicles que passen per les fronteres francoandorrana i hispanoandorrana. Es fa 24 dies al mes, que es divideixen entre les dues fronteres, durant 8 hores diàries. A partir d'aquí se selecciona una mostra d'hores amb l'objectiu de xifrar i donar les característiques dels visitants.

sició del subjecte la relació es viu de manera diferent. Així doncs, quan parlem de les relacions frontereres fem referència a aquelles mobilitats quotidianes que es donen a banda i banda de la frontera entre les zones limítrofes, en aquest cas entre Andorra, el Pas de la Casa i el departament de l'Arieja. Les desglossarem en relacions de caire laboral (molt escasses en comparació amb el mateix moviment enregistrat entre Andorra i l'Alt Urgell), el vincle turístic i comercial, el vincle familiar, l'esportiu, i d'altres. Aquestes dimensions es tractaran al llarg de l'article comparant les dinàmiques entre l'Arieja i Andorra amb les d'Andorra i l'Alt Urgell.

Pel que fa a la percepció del tipus de relació entre Andorra i França, els agents informadors declaraven que des de la banda francesa s'estima que la relació és de competència, considerant que a través del comerç i de les pistes d'esquí es busca competir amb el país veí. Aquesta relació competitiva es valora de manera diferent segons la posició del subjecte. El que per al Pas de la Casa significa una oportunitat econòmica per poder atreure més clientela francesa, com podria ser la pujada d'impostos a França (TVA), per als comerciants de l'Arieja resulta un perjudici, ja que la població d'aquesta zona va al Pas de la Casa a comprar tots aquells productes que són més cars al seu país. Paral·lelament, de la banda de l'Arieja es manté un discurs en què destaca l'avantatge de ser fronterer amb un poble com el Pas de la Casa, atès que l'Ospitalet, per exemple, es veu beneficiat pel moviment turístic que es dirigeix a Andorra, i per això proposa promocions per a l'allotjament i ofereix una reducció dels preus dels forfets per a l'estació de GrandValira, de manera que la supervivència d'alguns pobles fronterers pot anar molt vinculada a la zona veïna, com en aquest cas, i treu-

re'n un profit. Tot i això, el moviment de persones d'Andorra cap a l'Arieja és relativament reduït. Aquesta manca de dinamisme s'explica per diversos motius. D'una banda denuncien les problemàtiques derivades de la cooperació existent entre ambdós Estats (quant a infraestructures i condicions d'accés rodat), i d'altra banda consideren que és a causa del poc desenvolupament econòmic del departament francès. Segons alguns informants qualificats, aquest fet no comporta una mala relació entre zones frontereres, ja que no hi ha conflictes que dificultin les relacions, però no afavoreix la mobilitat d'Andorra cap a França.

Moviment laboral

El vincle laboral amb la zona fronterera de l'Arieja ha anat canviant al llarg de l'últim segle; ha pres diverses formes i direccions en funció de l'activitat, i avui és un dels vincles menys freqüents.

En aquest aspecte, el treballador fronterer pren protagonisme, ja que és la persona que treballa en un Estat i resideix en un altre, i per tant realitza una mobilitat quotidiana a través de la frontera. Actualment aquest flux de persones és molt comú en certes zones frontereres, per exemple entre França i Suïssa. Els francesos que es desplacen a Suïssa diàriament per treballar arriben als 139.228; per la seva banda, 78.500 persones van de França a Luxemburg per motius laborals. En el cas d'Andorra, el nombre de treballadors fronterers legals² es redueix a 1.626, dels quals 1.550 són fronterers provinents de l'Alt Urgell i tan sols 63 provenen de França.

A diferència dels fronterers del sud, que es reparteixen en diverses parròquies, els que provenen de l'Arieja es concentren majoritàriament al Pas de la Casa, amb l'excepció dels funcionaris francesos que treballen o bé al Lycée Comte de Foix o bé a la Poste.

La mobilitat per motius laborals des de l'Arieja cap a Andorra també es caracteritza per la poca fluïdesa, atribuïda a diversos motius. Les diferències en les condicions laborals (com ara la major quantitat d'hores treballades a Andorra i la inexistència d'un subsidi d'atur i altres ajudes de què gaudeixen els treballadors a França), i el fet que els salaris mitjans d'Andorra i França siguin molt similars explicaria que anar a treballar a Andorra no sigui atractiu. Per això els treballadors de l'Arieja prefereixen buscar feina en altres ciutats franceses, com ara Tolosa de Llenguadoc, que és el motor econòmic de la regió de Migdia-Pirineus i on el mercat de treball absorbeix la mà d'obra oferta pels ariegesos.

Els entrevistats assenyalen que la mobilitat per motius laborals entre Andorra i l'Arieja és molt escassa en comparació amb la que es dona entre Andorra i l'Alt Urgell, en què sí que es registra un flux important de treballadors que es despla-

cen cada dia per treballar des de la Seu d'Urgell o altres poblacions de la comarca fins a Andorra. El salari és més atractiu per als treballadors espanyols, ja que el salari mitjà a Espanya és més baix que a Andorra i a França. D'altra banda també s'assenyalen les dificultats d'accés per carretera per França, ja que és més ràpid arribar a Andorra des de la Seu d'Urgell que no pas des d'Ac-s-dels-Tèrmes o altres poblacions del departament francès. Cal destacar, però, que alguns entrevistats tenen la percepció que el moviment fronterer per motius laborals s'intensifica, tot i que les xifres no ho corroboren. L'últim poble de l'Arieja, l'Ospitalet, ofereix allotjaments a un preu assequible a treballadors del Pas de la Casa. Davant d'aquesta oportunitat, algunes famílies del Pas de la Casa s'hi han mudat, gràcies a les facilitats que ofereix l'ajuntament, a més de les prestacions socials que concedeix l'Estat francès. Aquest moviment protagonitzat i explicat pel col·lectiu de treballadors fronterers ha permès anar més enllà en la descripció d'aquest tipus de relació, i sobretot entendre com viuen l'experiència sota aquest estatus. Últimament, a aquest col·lectiu s'hi han afegit famílies que fins ara no havien tingut mai l'estatus de treballadors fronterers, atès que vivien i treballaven al Pas de la Casa o en parròquies altes i han fet un canvi de residència a l'Ospitalet.

Cal destacar també que en la majoria de casos els treballadors fronterers, abans d'adquirir l'estatus de fronterer, havien viscut un procés migratori cap Andorra, procedents sobretot de França i de Portugal, a diferència dels treballadors fronterers de l'Alt Urgell, que són principalment catalans de la comarca. En el cas dels treballadors frontereres residents a l'Arieja n'hi ha pocs que no siguin immigrants. En alguns casos la migració va començar sent temporal, però la situació es va allargar i es van acabar instal·lant com a residents al Pas de la Casa. Després van anar a viure al territori francès i van adoptar l'estatus de treballadors fronterers. La majoria dels fronterers que treballen al Pas de la Casa viuen entre l'Ospitalet, Ac-s-dels-Tèrmes, Merenç i Porta, que són els pobles més propers al Principat. Les raons que motiven el canvi de residència i porten a adoptar un estatus de treballador fronterer es basen principalment en la millora de la qualitat de vida, en l'adquisició d'un habitatge de propietat o de lloguer més gran i més econòmic que al Principat. També s'assenyalen motius vinculats a la maternitat i la paternitat (cercant una major conciliació de la vida familiar i laboral i un entorn més adequat per a una família amb fills petits), i pel tipus de vida, per la tranquil·litat, els horaris, la vida social, el temps d'oci, etc. El col·lectiu esmenta els avantatges i inconvenients de ser fronterer. La majoria de casos, d'entrada,

2. Possessió del permís de treballador fronterer atorgat pel Departament d'Immigració del Govern d'Andorra

no consideren un problema la qüestió dels impostos i la cotització; és més, expliquen que si no fossin fronterers i visquessin a Andorra o a França i dins del marc legal haurien de cotitzar igual. D'altra banda, es poden beneficiar d'avantatges com a residents a França. Entre les valoracions positives, com ja s'ha comentat, destaquen les que fan referència essencialment a les millores assolides quant a la qualitat de vida. Respecte als inconvenients que comporta ser fronterer, se centren en el desplaçament quotidià, a més de l'estat de la carretera durant la temporada d'hivern, que dificulta aquesta mobilitat. També s'esmenta el fet de no poder dinar a casa i la despesa econòmica que representa. A banda d'això, s'esmenten altres factors negatius, com per exemple els tràmits administratius (renovació de l'autorització de treball) i la manca d'informació respecte als impostos i les declaracions de la renda. El fet de desplaçar-se quotidianament entre aquesta zona fronterera pot generar problemes durant la temporada alta (hivern o estiu) però només de manera ocasional la resta de l'any. Entre aquests problemes esmenten la complicació de la circulació a causa del trànsit, i també la meteorologia. A més d'aquests factors, sorgeix el tema lligat a la imatge que es té dels treballadors fronterers des del seu propi punt de vista: alguns pensen que a França estan mal vistos pel fet de cobrar diners a Andorra, mentre que altres se senten com un resident més.

Actualment, el moviment per motius laborals d'Andorra cap a l'Arieja és pràcticament inexistent, atès que el departament fronterer francès no pot oferir gran diversitat de llocs

de treball fora de la indústria. Així, es considera que el flux de treballadors d'Andorra cap a la zona fronterera francesa no es dinamitza a causa de l'estancament de l'Arieja. Aquest reduït moviment per motius laborals es constata en l'Observatori del primer semestre del 2012, en què es demanava als enquestats residents a Andorra si havien treballat al departament de l'Arieja o dels Pirineus Orientals prèviament. Els resultats indicaven que menys d'un 2% (1,8% concretament) hi havia treballat, mentre que un 3,6% ho havia fet a la comarca de l'Alt Urgell.

Moviment turístic

Un altre vincle important que cal destacar entre aquestes dues zones frontereres és el turístic. El turisme provinent de França ve sovint a Andorra per diferents motius: comercials, culturals, d'oci i lleure i esportius. Aquest moviment turístic també es dona d'Andorra cap a França. Es desglossaran a tall de percepció les diverses raons que motiven els desplaçaments derivats del turisme a banda i banda de la frontera.

De França cap a Andorra

El moviment turístic per raó comercial de França cap Andorra és un dels més importants quant a densitat i freqüència, i és identificat per gran part dels andorrans i residents. Aquest vincle es dona a la zona fronterera, entre el departament de l'Arieja i el Pas de la Casa. Hi ha dos perfils de visitant: el tu-

rista que pernocta a Andorra i el turista d'un dia. Aquest últim és el que es destaca a la banda del Pas de la Casa, un turisme molt específic amb un motiu clar de compra, i que assoleix xifres fins i tot més elevades que les registrades a la frontera del riu Runer. Els nostres informants qualificats identifiquen en el moviment comercial de caire fronterer el visitant francès, turista de proximitat, de la regió Migdia-Pirineus, que puja i baixa el mateix dia per comprar una sèrie de productes bàsics més econòmics que al seu país de residència. I ho fa al Pas de la Casa, perquè és el primer poble després de la frontera francoandorrana. De fet, sovint identifiquen Andorra només amb el Pas de la Casa. Del total d'excursionistes que accedeixen a Andorra des de França, un 27% prové de l'Alta Garona, seguit d'un 20% provinent de l'Arieja, un 10% dels Pirineus Orientals, un 8% de l'Aude i un 5% del Tarn. Entre els excursionistes (visitants que no pernocten a Andorra) que travessen la frontera francoandorrana, gairebé tots, un 96,5%, passa el dia al Pas de la Casa i tan sols un 4,3% baixa fins a Andorra la Vella. I pel que fa a la resta de parròquies, els percentatges són residuals. El motiu principal de visita són les compres en un 54% dels casos, seguit d'un 4,5% que ve per visitar i passejar.

El Pas de la Casa, com a poble fronterer, assumeix el rol de zona franca i comercial, i transmet aquesta visió tan concreta a gran part de la població i dels turistes. Els diferents col·lectius entrevistats consideren a grans trets que el Pas de la Casa dóna un servei comercial molt específic, sobretot amb aquells productes en què el diferencial de preu encara és molt acusat, que són una font d'ingressos molt important per al país. Alguns consideren el Pas de la Casa com un gran supermercat, i això explica el moviment de turistes que vénen i se'n van el mateix dia, atès que el poble compleix estrictament la seva funcionalitat de zona franca. Avui el diferencial de preus entre Andorra i França segueix viu, i per tant és un atractiu per als turistes francesos. És un costum ben arrelat baixar al Principat d'Andorra a comprar. No obstant això, alguns casos qüestionen el diferencial de preus entre ambdós països que suposadament motiva els turistes i que en alguns productes deixa de ser important. Els diversos col·lectius entrevistats tenen la percepció que els turistes fronterers vénen majoritàriament a comprar productes molt concrets que troben més barats a Andorra, com ara el tabac, principalment, i les begudes alcohòliques o els carburants, i que al cap d'unes hores tornen a marxar cap a casa seva. Per fer aquest tipus de compra es considera que els visitants no es desplacen a parròquies baixes per tres raons. La primera és que al Pas de la Casa ja hi troben tot

el que necessiten. La segona és la distància geogràfica, amb un port de muntanya que separa el Pas de la resta de parròquies, al qual cal afegir el pagament del túnel d'Envalira. La tercera raó per la qual es pensa que el turista no baixa a la capital és per una qüestió reduccionista d'Andorra al Pas de la Casa: els agents enquestats destaquen que part dels turistes francesos consideren que Andorra només és el Pas de la Casa, i es mostren crítics en relació amb el desconeixement del Principat al país veí. Un altre motiu que té relació directa amb el fet que els turistes francesos es quedin al Pas de la Casa és l'ús de la llengua francesa, que els suposa una facilitat en no haver de parlar una llengua diferent de la seva. Els enquestats descriuen a grans trets el perfil de l'excursionista fronterer francès que compra al Pas de la Casa com un visitant que ve principalment de l'Arieja, amb un baix poder adquisitiu i sovint no gaire educat. També es constata que alguns d'aquests excursionistes són turistes dins el país francès, és a dir, provenen de zones del nord de França, s'allotgen al sud, concretament al departament de l'Arieja, on practiquen l'esquí a l'hivern i vénen a

passar un dia al Pas de la Casa amb l'objectiu de comprar els productes amb més taxes al seu país. El vincle comercial és menys freqüent entre Andorra i els Pirineus Orientals, atès que hi ha altres pobles o ciutats del costat espanyol que atreuen el mateix perfil de clientela que Andorra. Aquesta dinàmica s'explica per la distància geogràfica, però també per la quantitat de productes que poden passar legalment per la duana, pel fet que Espanya forma part de la Unió Europea, a diferència d'Andorra. Entre Andorra i França el pas de mercaderies i productes està limitat a una quantitat molt específica, limitació que no es dona entre estats membres de la Unió Europea.

D'altra banda, es percep un canvi de tendència del turisme de proximitat cap a Andorra els últims anys. Alguns enquestats assenyalen que s'ha produït una disminució que s'explicaria pel context econòmic actual de crisi econòmica, sumat a un menor diferencial dels preus respecte a França i a la qualitat de l'atenció als clients. Altres informants no ho atribueixen a una davallada del turisme, sinó més aviat a un canvi en la distribució de l'afluència turística. És a dir, avui dia la massa turística no ve tan concentrada en una determinada època de l'any, sinó que es reparteix durant tot l'any. Tal com s'ha comentat, l'existència de productes amb un gran diferencial de preu entre Andorra i França genera un vincle turístic amb una motivació estrictament comercial. Però cal dir que d'aquesta situació se'n deriva un altre flux, no gaire ben considerat per ambdós pobles fronterers: el contraban. El contraban és una activitat que practica tant gent del país com forasters, amb la intenció d'aconseguir un benefici econòmic amb la venda il·legal de productes (sobretot tabac) fora del país d'adquisició. Aquesta situació pot repercutir en la percepció negativa respecte al nivell de seguretat ciutadana, i en més controls policials a la zona per les queixes dels veïns. La percepció que tenen els entrevistats de la gent que practica el contraban és de desconfiança, per la imatge de deixadesa d'aquestes persones, que majoritàriament estan a l'atur i viatgen al país amb l'objectiu de treure un profit econòmic a través de la revenda de productes com el tabac i l'alcohol.

D'Andorra cap a França

Els andorrans i residents d'Andorra també es desplacen cap a França amb l'objectiu de comprar. Els desplaçaments de la població per motiu comercial d'Andorra cap a França no són gaire freqüents en comparació amb la zona hispanoandorrana. Els col·lectius que solen anar a comprar a França

són, d'una banda, els residents del Pas de la Casa, i de l'altra, persones de la resta del Principat amb un vincle amb França, majoritàriament de nacionalitat francesa. Aquest moviment de residents del Pas de la Casa cap a França ve donat principalment per una raó, i és que l'escassetat d'alguns productes al poble fronterer andorrà obliga el col·lectiu a desplaçar-se a la banda de l'Arieja per suplir aquesta mancança, sobretot en productes frescos. En general, en els productes d'alimentació troben més varietat i a millor preu als supermercats o cadenes comercials de França. Contràriament a la dinàmica que es va constatar en els moviments fronterers entre Andorra i la comarca de l'Alt Urgell, en el cas dels fronterers francesos no aprofiten el desplaçament cap al lloc de treball per fer les compres alimentàries, sinó que fan aquestes compres a França.

Activitats d'oci i lleure

La mobilitat que es fa exclusivament per motius d'oci es dona més aviat d'Andorra cap a França, però no és gaire freqüent. Hi ha grans diferències en les freqüències de viatge per motius d'oci des d'Andorra cap a l'Alt Urgell o cap a l'Arieja. Un 90% dels enquestats declarava no haver anat a la zona fronterera francesa en l'últim any, mentre que a la comarca veïna catalana era un 58% que no hi havia anat. Un 33% declarava haver anat de tant en tant a l'Alt Urgell per aquest motiu en l'últim any, mentre que a França hi havia anat només un 5,5%. Entre les persones que es desplacen a la zona fronterera francesa per motius d'oci hi ha alguns residents del Pas de la Casa que van a l'Arieja al cinema, a passar el dia, a passejar i a comprar als mercats de diversos pobles. No es plantegen anar a les parròquies baixes per buscar aquests serveis. Aquest col·lectiu manté una visió del tipus de relació entre el Pas de la Casa i l'Arieja més complementària. D'altra banda també es desplacen per aquestes activitats algunes persones de la resta del país, sobretot de nacionalitat francesa.

Vincle esportiu

Quant al vincle esportiu, se solapa sovint amb el vincle turístic quan prové de França cap Andorra, ja que molts visitants francesos vénen a comprar i a esquiar. Tot i això, també hi ha persones que vénen exclusivament a esquiar i tornen a marxar. Cal destacar que aquest percentatge és molt reduït

en règim d'excursionista; segons l'enquesta de frontera, tan sols un 1,3% vénen a esquiar com a primer motiu. També s'esmenta el vincle esportiu d'Andorra cap a França entre alguns entrevistats que practiquen diverses activitats esportives al voltant dels departaments de l'Arieja i els Pirineus Orientals. Altres informants identifiquen com a vincle esportiu a la zona fronterera l'intercanvi competitiu. La Federació Andorrana de Rugbi participa en la lliga francesa i això genera un desplaçament freqüent cap al departament de l'Arieja.

Vincle emocional i familiar

Els vincles emocional i familiar entre Andorra i França tenen un origen molt antic. Des de sempre els intercanvis laborals derivats de les migracions han originat matrimonis mixtos a diverses valls com Vic-de-Sòç, Ausat o, a l'altra banda, a Ordino, durant els segles XIX i XX. Els lligams actuals poden sorgir de la mateixa manera, persones que es desplacen per treballar o per altres motius a la zona fronterera coneixen persones del país i inicien relacions sentimentals o d'amistat, que estableixen lligams emocionals entre Andorra i França. Malgrat que de tant en tant es donin aquests vincles mixtos, la tendència majoritària és endogàmica, ja que predominen les relacions entre persones de la mateixa nacionalitat. Segons l'enquesta de l'Observatori del CRES, del 34% de la població que tenia família a França, només un 5% la tenia al departament de l'Arieja (un 1,8% del total), que ocupa la cinquena posició entre les ciutats visitades per motiu familiar. En l'Observatori del 2009 es mostrava que un 14% de residents o andorrans tenia família a la comarca de l'Alt Urgell. En termes de relacions d'amistat, en el cas de la comarca de l'Alt Urgell gairebé un 33% de la població enquestada afirmava tenir amics a la Seu d'Urgell i a la comarca, mentre que en el cas francès, aquest percentatge és un cop més residual (1%).

Altres

Els vincles fronterers per altres motius són escassos. Hi hauria, per exemple, les mobilitats motivades per una raó cultural, que remunten més aviat al passat i que suposaven una interacció entre els pobles fronterers que sorgia arran dels intercanvis comercials, com ara les fires. Actualment, a banda d'aquests intercanvis, els entrevistats parlen de les visites culturals que pot oferir la zona veïna francesa als residents d'Andorra i viceversa. Tot i això, també esmenten que el departament de l'Arieja no ofereix un gran atractiu cultural.

Conclusions

Aquest article revela quines dinàmiques i vincles fronterers s'estableixen entre el Pas de la Casa i el departament de l'Arieja. Es deixa entreveure a grans trets que els moviments entre aquestes dues zones no són tan fluides com els que es donen a la frontera hispanoandorrana, però tot i així existeixen moviments destacables i importants en números.

S'ha vist com, en funció de la posició del subjecte, es percep el tipus de relació entre les dues zones com més aviat complementària o competitiva. Els comerciants del Pas es beneficien de la situació, al contrari dels comerciants de l'Arieja; en canvi, alguns residents del poble andorrà es desplacen als pobles de l'Arieja per complementar l'oferta d'oci obrint així un lligam per oci i lleure més habitual.

La inexistència de lligams dependents per motius laborals s'explica per una manca de complementarietat en el mercat de treball. Aquest moviment fronterer laboral entre França i el Principat no es dona per una qüestió estrictament econòmica relacionada amb una sèrie d'elements que no constitueixen cap atractiu per als francesos: preus de l'allotjament, salari mensual, ajudes socials a Andorra. Així doncs, el col·lectiu de treballadors fronterers no és nombrós, però alhora els que tenen aquest estatus expliquen que han dut a terme el canvi per les millores en la qualitat de vida.

El moviment turístic per motiu comercial de França cap a Andorra té una motivació exclusiva: el diferencial de preu en una sèrie de productes. Aquest tipus de compres fetes al Pas de la Casa el practica un perfil molt concret d'excursionista fronterer, que visita aquest poble amb una determinada freqüència per tres motius: la diferència de preus i que al Pas de la Casa hi troba tot el que busca, la distància geogràfica que separa el Pas de la Casa de la resta de pobles del Principat, i, finalment, pels usos lingüístics, ja que el francès és la llengua més parlada en l'àmbit públic, cosa que facilita la comunicació als visitants francesos. Pel que fa al vincle d'Andorra cap a França per raó comercial s'explica per la qüestió del comerç al Pas de la Casa, i és que l'oferta de productes frescos és molt limitada, i per això els residents de la vila fronterera es desplacen al departament de l'Arieja.

Així doncs es remarca que els moviments en direcció a Andorra (França-Andorra) s'expliquen per un factor d'es-

talvi econòmic. I quant al moviment a la inversa es destaca que és un vincle per cobrir certes necessitats d'oci i comercials. Respecte als vincles de tipus esportiu, emocional i familiar, són intercanvis més puntuals. En el primer cas s'explica per raons d'esquí en ambdós sentits, i d'Andorra cap a França pren rellevància la pràctica del rugbi en competició a la lliga francesa. En el cas de la relació més emocional i familiar l'intercanvi no és elevat, atès que els familiars francesos, per part de la població tant del Pas de la Casa com de la resta d'Andorra, se situen en zones més allunyades d'Andorra; en les zones frontereres aquesta relació minva enormement.

Si es comparen les mobilitats entre la zona fronterera francoandorrana i la hispanoandorrana destaquen una sèrie de diferències, tant en la densitat i el tipus de vincle com en la concepció i percepció de la frontera política. En aquest segon aspecte, queda clar que la continuïtat del territori entre Andorra i França no es dona en la mateixa

mesura que a la part del sud. La frontera no és en aquest cas tan permeable. Els factors que expliquen aquesta discontinuïtat territorial són els costums culturals i la llengua, el bagatge cultural, a més de les característiques pròpies del relleu i l'orografia de les zones. Desplaçar-se del costat francès implica conèixer una llengua diferent a l'oficial del país per poder comunicar-se, a diferència de la banda de l'Alt Urgell. El tipus de cultura i el bagatge cultural de les persones, que no es desenvoluparà aquí ja que constituïria un segon article, expliquen les tendències cap a un país o un altre. I, finalment, la qüestió orogràfica és un obstacle als intercanvis humans, la separació d'ambdós països per un port de muntanya i unes infraestructures rodades més dificultoses que de la banda del sud expliquen la densitat d'aquests moviments. Cal afegir que aquestes relacions frontereres amb el veí del nord es reforcen a través d'algunes mobilitats transfrontereres i formen sinergies entre elles que creen lligams amb uns motius específics.

BIBLIOGRAFIA

- Centre de Recerca Sociològica. *L'Observatori del primer semestre del 2009. Observatori del primer semestre del 2012.*
- COMAS, D. (2002). *Andorra, una economia de frontera.* Lleida: Pagès editors.
- GALOP, D. (1998). *La forêt, l'homme et le troupeau dans les Pyrénées.* Tolosa de Llenguadoc: Géode.
- DUBOIS, C. (1997). «En Ariège. L'archéologie au service de la science forestière». *Arborescences*, núm. 71, dossier *Fôret et archéologie*. París: ONF (novembre-desembre).
- INSTITUT NATIONAL DE LA STATISTIQUE ET DES ÉTUDES ECONOMIQUES (INSEE). <www.insee.fr>.
- LLUELLES, M. J. (1991). *La transformació econòmica d'Andorra.* Barcelona: L'Avenç.
- MARGARIT, E. (2012). *Les relacions frontereres entre el Principat d'Andorra i l'Alt Urgell.* Pagès editors.
- MEDINA GARCIA, E. (2006). «Aportaciones para una epistemología de los estudios sobre fronteras internacionales». *Estudios fronterizos*, núm. 13
- SANDY, I. (1930). «La vérité sur les contrebandiers de l'Andorre». *Pyrénées Littoral*, núm. 37 (9 d'agost).
- URRY, J. (2000). *Sociologie des mobilités.* París: Armand Colin